

pōtūi; partint dels quals el llatí vulgar va crear de bell nou una conjugació, regular en la seva major part, amb un nou infinitiu *PŌTĒRE: d'aquest provenen les formes de l'infinitiu en totes les llengües romàniques, i la major part de les dels temps passats, dels imper-

sonals i moltes dels altres. En català, i en les llengües de França i d'Itàlia, es mantingueren en els presents algunes formes, més o menys alterades, provinents de la combinació clàssica de tema en POSS-, com ara cat. ant. *jo puix*, Subj. *puixa*, *pusca* etc.

Ací ens estarem d'entrar en la majoria de les qüestions relatives a la conjugació i a la construcció sintàctica de *poder*, com a coses pertanyents a la gramàtica i no a la història del lèxic. Ens limitem a algunes excepcions per a detalls poc concretats o poc accessibles, sobretot de parlars moderns. Com és sabut, en el futur i el condicional, la norma general de fonètica històrica (estudiada en *LleuresC*, 183-188, cf. 306, 280, *EntreDL* I, 123) conduïa a reduir el grup format per la -t- llatina (més la -r-) a -r- simple (*poré*, *poria*); si bé després s'hi restaurà una forma més regular *podré*, *podria*.

El tipus antic s'ha mantingut fins als nostres dies en parlars pirinencs, pre-pirinencs i balears; així escrivia encara el jove Verdaguer, en els seus 22 anys, «manar *porà* en lo poble» (*Atl.* II, 8c, en l'esborrall de 1867). A les Illes això s'ha estès en la llengua vulgar, donant formes d'infinitiu *porer*, d'imperfet d'indicatiu *poria* i present plural *porem*, *poreu*, *poren*; no sols a la major part de Menorca i Mallorca («jo no me'n *poria* avenir» 'no podia' Bunyola, 1963), sinó també a Eivissa: «tots trebaiaven lo que *porien*, però no ho passaven malament», JnCastelló (*Rond. Eiv.*, 43). Altrament, segons les dades aplegades per Alcover i Moll, en el futur i condicional es manté l'antic *poré/poria* a l'Alt Emp., tota la zona enllà de l'Albera, la Cerdanya sencera, Ripoll, Ribes, al N. de Berga, Andorra, el Segre des de Ponts, i Pall.-Ribag. de La Pobla i Pont de Suert en amunt; així com a les quatre illes, si bé en alguns punts d'aquestes, i de la zona Albera-Montsec, hi havia vacil·lació entre el tipus *poré* i *podré* (*AORBB* v, 1932).

Formes com *posquer/posquia* cap a les Alberes: «com la vau *puské* aixecar?» StClimentSescebes, 1958; «guarda un remat de moltons / y regir no 'ls-e *pusquia*», cançó recollida a Prats de Molló (MilàF, *Romancerillo*, 36E). *Pugue* Subj. Pres. 3 StVicentR (*Sermons* I, 71.26); *poder* a. 1380 (veg. *SASTRE*, Ribes, *BABL* VI, 472). Algunes dades frontereres del NO.: *puc*, *pots*, *podèu* a Castigaleu, *puèdo*, *pòts*, *podèts* a Lasquarri, *puèdo*, *pòth*, *podèth* a Torlarribera («pòth indicà-me ---?»), 1957. Infinitiu, allà i fins a Llitera, *podre* (E. T. C. II, 47).

La concordança quan fa d'auxiliar d'un infinitiu no sempre ha estat continguda en els límits en què l'admet Fabra (*Gram.* de 1917): «per lo dit camí arribam ací, e axí no s'à *poguda* haver lenga fins *assí*» ('no heu pogut rebre notícies nostres'), escriuen des del Nord els enviats de Bna. en la guerra contra Joan Sens Fe, a. 1462 (*RLR* LXV, 90).

Substantivat, *poder* es troba per 'potència' des dels orígens: «Nostre S. --- nos volg salvar e trer de *poder* de Diable», *Homilies*, 5v19; «lo *poder* de Déu», Lluïl (*Blanq.*, *NCl.* II, 207.9); «--- no reputaren a llur bon-dat mas tan solament al *poder* de Déu», Muntaner (*Casac.* I, 16.22).

En *poder* de es deia, en el llenguatge feudal, de la jurisdicció del senyor o àrbitre que judicaria en un plet o altra contesa: «que renunciàs les ecclèsies --- e pleid *em poder* de B. de Burget» a. 1242, Conca de Tremp (PPujol, *DocVgUrg.*, 8.37). D'aquí deu venir la frase «en un tan alt *poder*» 'en poder d'un amor tan alt i noble' en Jacme Marc dins la metàfora tòpica del lligam feudal del cavaller amb la seva sobirana aimia (ed. Am. Pagès III, 5.5, p. 30, que com sempre es perd pensant en no sé quins fantàstics drets al suïcidi). Idea sublimada en els versos immortals del seu nebot Ausiàs (ci, 2a), que cito infra. Notem que, a diferència de *poder* amb funció verbal (*puđé*), substantivat es pronuncia *puđer* amb -r sensible. Tal com passa també amb *voler*: «per un *bulđer* de Déu, m'he escapat d'una desgràcia» (c. 1910; *DAg.*).

'Doc. legal atorgant poders a algú': «Encomanar alguna cosa al procurador ---; la procura o *poder*: procuratio aut potestas», OPou (*ThPu.*, 139). *Un poder* 'molt' (*n'hi havia un poder*), Besalú (Serra, *AORBB* v, 238). *Fer un poder* (vg. *pugé*) 'fer un esforç gran, un esforç de flaqueza': «ni 'ls convidats podian ja dir fava --- platillos y més platillos, sense pietat ni misericòrdia; se serví l'estofat, y 'l rey, fent un *poguer*, tractà de menjar-ne, perquè, al cap y al últim, la veritat és que feya goig», Feliu i Codina (*La Dida*, a. 1875, § 46, p. 217).

També quan s'ha mantingut amb paper verbal aquesta paraula ha admès usos emfàtics o pregnants. *Pouvoir* tr. en el sentit de 'dominar' (*pouvoir quelqu'un* 'imposar-se-li, ser més fort') tingué bastant d'ús en francès pre-clàssic i regional, per al qual veg. nota de Barth (*VRom.* I, 116ss.): una mica comparable amb això és l'ús que fan a Tortosa de *poder-hi* per 'ser capaç d'obrar en tal o tal cosa, poder-hi fer' (Vergés, *Espurnes*, 116),¹ i el cat. arcaic *apoderar*. Amb aquest valor s'ha mantingut també a Benac i a l'Alt Aragó: «me *puede* que sigues tan mal pensau» ('me molesta, me solivianta') (Ballarín, *Dicc. Ben.*, p. 393b); Echo: «atizan lo fuego / —que l'ausín apreta— / y si li han a *poder* a lo frío / no b'ha medio que itar-li más leña» (MzCoarasa, *Nuey d'ausín*, en *Añada 'n Echo*, p. 34).

En qüestions semàntiques, sintàctiques i estilístiques del nostre verb, pot fornir suggerències comparatives la monografia de Hinne Zwanenburg, *Posse et son évolution en vieux-français*, 111 pp., Amsterdam 1927 (i els comentaris de Gougenheim, *Rom.* LIV, 294-6).

DERIV.: *Poderejar* 'exercir un poder': «al poder de Déu se cové *poderejar*, e a la saviesa saviejar, e a la amor amar, e açò en infnida bonea ---», Lluïl (*Genitil*, 135.24; de nou 215). *Poderos* 'potent', abans 'possessor': «ipsos castellos --- in potestate de Guillermo los metré e *poderos* l'en faré» Cerdanya a. 1067 (*Marca Hisp.*, n.º 265; *RLR* III, 277). 'Que té gran força